

W poszukiwaniu źródeł intuicji filozoficznych - nowe metody w filozofii eksperymentalnej

Filozofowie używają intuicji jako świadectwa na rzecz teorii filozoficznych. Często budują eksperymenty myślowe – krótkie opisy wyobrażonych sytuacji – których zadaniem jest wywołanie u czytelnika określonych intuicji na temat pewnych problemów filozoficznych. Jednym z najbardziej znanych przykładów takich eksperymentów są przypadki gettierowskie. Przed publikacją słynnego artykułu Gettier filozofowie powszechnie uważali, że wiedza to prawdziwe i uzasadnione przekonanie. Gettier sformułował dwa kontrprzykłady: krótkie historyjki, w których bohater miał prawdziwe i uzasadnione przekonanie, ale zgodnie z intuicyjną ich oceną nie miał wiedzy. Ta intuicyjna ocena kontrprzykładów gettierowskich stanowiła powód odrzucenia standardowej definicji wiedzy. Większość filozofów zgodziła się z Gettierem, dzieląc jego intuicje co do opisanych sytuacji. Zaczęto poszukiwania nowej definicji wiedzy.

W ostatnich latach część myślicieli zaczęła twierdzić, że zwykli ludzie nie podzielają intuicji Gettier i innych filozofów. Jeżeli tak jest, to dlaczego powinniśmy traktować intuicje filozofów jako narzędzie służące do oceniania teorii filozoficznych? Tego rodzaju pytania związane są z narodzinami filozofii eksperymentalnej – nowego podejścia do tradycyjnych problemów filozoficznych. Jednym z jego celów jest sprawdzenie, jakie intuicje mają zwykli ludzie oraz w jakim stopniu różnią się pod tym względem od zawodowych filozofów.

Ostatnio jednak zakres badań filozofów eksperymentalnych znacznie się poszerzył. Filozofowie prowadzący badania eksperymentalne zaczęli interesować się nie tylko tym, jakie intuicje mają zwykli ludzie i filozofowie, lecz również tym, dlaczego mają właśnie takie intuicje. Odpowiedzią na to pytanie miało być skierowanie się w stronę psychologii poznawczej, psycholingwistyki i neuronauk oraz sprawdzenie, czy teorie w tych dyscyplinach są w stanie wyjaśnić znane w filozoficznym dyskursie wzorce intuicji. We współczesnej literaturze podejście to nazywane jest „projektem źródeł”. Po gruntownym przebadaniu wiele z intuicji dotyczących problemów filozoficznych wydaje się mieć źródło w iluzjach poznawczych – sytuacjach, w których pewien wiarygodny mechanizm poznawczy działa nieprawidłowo i wytwarza intuicje zwodnicze. Takie ustalenie mogłoby stanowić podstawę do odrzucenia tych intuicji jako świadectwa na rzecz naszych filozoficznych teorii.

Celem projektu badawczego jest zbadanie tego nowego podejścia z teoretycznego i empirycznego punktu widzenia. Jeśli chodzi o stronę teoretyczną projektu, podstawowym pytaniem badawczym jest pytanie o to, jakie pojęcie intuicji to nowe podejście implikuje. Jako część projektu badawczego podejmę się skonstruowania teorii intuicji, która zintegruje problematykę tradycyjnych filozoficznych debat z wnioskami płynącymi z badań empirycznych dotyczących źródeł intuicji. Z jednej strony koncepcja taka musi być użyteczna w prowadzeniu badań empirycznych w nowym paradygmacie filozofii eksperymentalnej. Z drugiej zaś strony musi być do pewnego stopnia kompatybilna z tradycyjnym filozoficznym pojęciem intuicji. W celu opracowania takiej koncepcji gruntownie przeanalizuję istniejące psychologiczne wyjaśnienia rozmaitych wzorców intuicji: od wyjaśnień intuicji leżących u podstaw klasycznego argumentu z iluzji, poprzez wyjaśnienia intuicyjnej siły przekonywania dualizmu ontologicznego, aż do sprzecznych ze sobą intuicji dotyczących różnych wersji dylematu wagonika. Przewiduję, że pozwoli to wydobyć wspólną tym wyjaśnieniom strukturę argumentacji.

W empirycznej części projektu badawczego planuję stworzyć nowe wyjaśnienia wpisujące się w „projekt źródeł” i eksperymentalnie je przetestować. Aby to zrobić, wykorzystam nie tylko metody znane z filozofii eksperymentalnej, ale zamierzam również czerpać metody z warsztatu metodologicznego językoznawstwa korpusowego oraz psycholingwistyki. Jednym z najbardziej obiecujących kierunków tworzenia wyjaśnień intuicji filozoficznych jest pokazanie, że są one wytworem automatycznych wnioskowań opierających się na stereotypowych skojarzeniach określonych słów używanych w eksperymentach myślowych czy argumentach filozoficznych. Istnienie takich stereotypów i wnioskowań może być – na przykład – testowane w eksperymentach pupilometrycznych, w których badanym prezentuje się zdania zgodne oraz niezgodne z postulowanym stereotypem. Obserwując zmiany w średnicy źrenicy podczas prezentacji zdań niezgodnych ze stereotypem, możemy wywnioskować, że jego zrozumienie wymaga dodatkowego poznawczego wysiłku, aby „anulować” stereotypowe wnioskowanie. Istnienie stereotypów można również zaobserwować w codziennym języku. Jedną z najlepszych metod analizowania użycia określonych słów jest lingwistyka korpusowa. Możemy szukać statystycznych prawidłowości w dużych zbiorach tekstów pochodzących z realnej praktyki językowej. Pokażę, w jaki sposób charakterystyczne dla filozofii eksperymentalnej metody kwestionariuszowe można z powodzeniem połączyć z metodami okulograficznymi oraz z językoznawstwem korpusowym.